

Odborné postupy

v pedagogickej a poradenskej praxi

Dieťa a záškoláctvo v poradenskom aj edukačnom procese

Kompetenčný rámec:

ZARIADENIE	reedukačné centrum
ODBORNÝ ZAMESTNANEC	psychologička
VEKOVÁ KATEGÓRIA	stredná škola
FORMA	individuálna
VYPRACOVALA	Mgr. Denisa Dirgová
KONZULTÁCIE	Mgr. Dagmar Figová
EDITOR	PaedDr. Erik Papp
DÁTUM	marec 2022

Dieťa a záškoláctvo v edukačnom a poradenskom procese

Úvod do problematiky

„Záškoláctvo je rozšírená porucha správania a prejavuje sa úmyselným zameškávaním školského vyučovania, keď žiak z vlastnej vôle, zväčša bez vedomia rodičov (niekedy aj s ich vedomím), nechodí do školy (vyhýba sa školským povinnostiam)“ (Ofšavská, 2014, s. 43).

„Záškoláctvo patrí v školskom prostredí k najrozšírenejším a zároveň veľmi závažným sociálnopatologickým javom. Vyskytuje sa pomerne často nielen v základných, ale i v stredných školách. Z praxe je známe, že má priamu súvislosť s inými negatívnymi javmi, napr. konzumácia alkoholických nápojov a nelegálnych drog, kriminalita a pod.“ (Pétiová, 2014, str. 11). Podľa Pétiovej (2014) by mali učitelia, rodičia a odborníci predvídať vznik záškoláctva alebo ho v ranom štádiu podchytiť, a to zistením jeho príčin a ich následným odstránením.

Podľa výskumu Pétiovej (2014), v ktorom zisťovala názor riaditeľov základných a stredných škôl na príčiny záškoláctva, patrili medzi dôvody benevolentnosť rodičov k školskej dochádzke svojich detí, nezáujem rodičov o vzdelanie detí, zlá ekonomická situácia rodiny, prispôsobenie sa kamarátom, ktorí tiež nechodili do školy, a časť žiakov sa vyhýbala škole kvôli nesplneným školským povinnostiam.

Z jedného z ďalších výskumov Pétiovej (2009), zameraného na zistenie príčin záškoláctva u mládeže (15 – 26 rokov), vyplýva, že približne 27 % respondentov udáva ako dôvod prispôsobenie sa skupine kamarátov, 23 % priznáva nezáujem o vyučovanie, 18,1 % uvádza, že jednoducho využili vhodnú situáciu, 16,9 % respondentov sa vyhlo škole, pretože nemali splnené školské povinnosti, a 1,5 % uvádza ako dôvod strach zo spolužiakov. 13,3 % mladých ľudí nevie bližšie určiť svoj dôvod záškoláctva.

Jašeková a Šmíkalová (2020) uvádzajú, že „záškoláctvo môže mať nepriaznivé dopady nielen na žiaka samotného, ale aj na jeho rodinu, a to vo forme siahnutia na sociálne dávky, v najhoršom prípade môže byť podané trestné oznámenie na zákonných zástupcov žiaka pre podozrenie zo spáchania trestného činu ohrozovania mravnej výchovy mládeže“.

Z prieskumu, v ktorom sa okrem iného zamerali aj na zisťovanie najčastejších príčin umiestnenia detí do reedukačných centier, vyplýva, že medzi najčastejšie dôvody umiestňovania detí do špeciálnych výchovných zariadení patrí záškoláctvo, úteky z domu, nerešpektovanie autority a túlanie sa s partiou. Autorky ďalej uvádzajú rizikové faktory, ktoré tieto formy rizikového správania podľa Kandráčovej a Žolnovej (2013) vyvolávajú. Najväčšiu frekvenciu výskytu vykazoval rizikový faktor rodiny. Až 94,44 % detí umiestnených v reedukačnom centre pochádzalo z rizikového rodinného prostredia, ktoré tvorila neúplná rodina. Druhým najviac sa vyskytujúcim rizikovým faktorom je osobnosť dieťaťa.

Reedukačné centrum podľa § 4 ods. 2 vyhlášky č. 323/2008 Z. z. o špeciálnych výchovných zariadeniach „poskytuje deťom výchovu a vzdelávanie zamerané na optimalizáciu ich psychosociálneho vývinu, odstraňovanie porúch správania a vytvorenie predpokladov na ich osobnostnú a sociálnu integráciu“.

Odborný postup popisuje prácu s problematikou záškoláctva v podmienkach reedukačného centra z pohľadu odborného zamestnanca – psychológa.

Základné princípy

Pri práci s deťmi umiestnenými v reedukačných centrách (ďalej RC), a teda aj záškolákmi, je prvoradáce vytvorenie otvorenej priateľskej atmosféry, v ktorej budeme môcť nadviazať s dieťaťom spoluprácu. Zároveň je dôležité vyvarovať sa prvotnému posudzovaniu dieťaťa bez poznania okolností a pohnútok jeho konania, a to najmä ak sa dieťa javí ako neslušné, arogantné a protivné. Najdôležitejšie je vzbudiť jeho záujem pre spoluprácu s pracovníkmi RC, ukázať dieťaťu záujem o jeho osobu a pochopenie životnej situácie. Po nadviazaní spolupráce sa vytvára priestor na realizáciu zmien v správaní dieťaťa. Jedným zo základných princípov špeciálnych výchovných zariadení nevyhnutných na dosiahnutie zmeny u dieťaťa je naučiť ho prijať pravidlá a riadiť sa podľa nich.

Ciele

Cieľom odborného postupu je popísať prácu s deťmi umiestnenými v reedukačnom centre, ktorých jedným z dôvodov umiestnenia bolo záškoláctvo. Postup prezentuje prácu psychologičky s týmito deťmi od úvodného rozhovoru s dieťaťom pri prijatí do zariadenia cez popis pracovnej činnosti počas pobytu dieťaťa v RC až po prípravu dieťaťa na ukončenie pobytu a osamostatnenie. Pri svojej práci využíva pozorovanie, rozhovor, diagnostiku, poradenstvo, motiváciu a konzultáciu.

Postup činnosti

Postup psychológa pri práci s deťmi v RC, ktorých jedným z dôvodov umiestnenia je záškoláctvo:

1. Naštuduje osobný spis dieťaťa, ktorý založila sociálna pracovníčka. Zameria sa hlavne na správy z predošlých pobytov v ŠVZ alebo z centra pre deti a rodiny, sociálnu správu o dieťati, správu zo školy, správu zo psychologického alebo špeciálnopedagogického vyšetrenia, prepúšťaciu správu z hospitalizácie na psychiatrickom oddelení a správu od pedopsychiatra. V týchto správach sa nachádzajú dôležité informácie na ďalšiu prácu s dieťaťom.
2. Zrealizuje vstupný rozhovor s dieťaťom prichádzajúcim do zariadenia s cieľom získania základných informácií o ňom, o príčinách umiestnenia, predošlých pobytoch v špeciálnych výchovných zariadeniach a jeho rodine. Zároveň dieťaťu poskytne informácie o RC, jeho zložkách, fungovaní a základných pravidlách. Dieťa má priestor na kladenie vlastných otázok. Je usmernené, na koho sa môže obrátiť v prípade ďalších otázok, požiadaviek alebo vzniku problému.
3. Vytvorí psychologický spis dieťaťa, kde sa ukladajú vypracované psychologické testy, všetky správy zo psychologických a špeciálnopedagogických vyšetrení, aj tie, s ktorými dieťa do zariadenia prichádza, ďalej záznamy z rozhovorov s dieťaťom a vypracované správy o ňom.
4. V priebehu adaptačného obdobia vykoná diagnostiku dieťaťa. Diagnostika pozostáva z anamnestického rozhovoru s dieťaťom a diagnostiky intelektu a osobnostných vlastností. Na diagnostikovanie intelektu nie je v podmienkach RC používaná štandardizovaná diagnostická batéria. Na diagnostikovanie osobnostných vlastností sa v špeciálnych výchovných zariadeniach štandardne využíva dotazník HSPQ. Výsledky z týchto testov slúžia ako podklad na vypracovanie správ, ale aj na určenie cieľov práce s dieťaťom. Pri anamnestickom rozhovore sa psychológ sústreďuje najmä na dôvody umiestnenia z pohľadu dieťaťa a určenie primárnej príčiny, konkrétne u detí záškolákov na dôvody vyháňania sa škole. Ak dieťa prejaví záujem o výsledky psychologických testov, psychológ mu ich po vyhodnotení interpretuje.
Ak do zariadenia príde dieťa, ktoré absolvovalo diagnostiku či už v CPaP, diagnostickom centre alebo centre pre deti a rodiny, psychológ v RC sa zameriava len na diagnostiku osobnostných vlastností.
5. U dieťaťa so ŠVVP vyhodnotí potrebu ďalšej diagnostiky, najčastejšie z dôvodu neaktuálnych rozhodnutí vydaných CPaP. V spolupráci s triednym učiteľom vypracuje žiadosť o psychologické a špeciálnopedagogické vyšetrenie a osloví na spoluprácu CPaP. Rovnako ich o spoluprácu žiada aj pri podozrení na špecifické poruchy učenia.

6. Po prvom mesiaci pobytu v zariadení zakladá pre dieťa individuálny reedukačný program (ďalej IRP). Jeho súčasťou je hodnotenie správania dieťaťa zo strany učiteľov za obdobie počas školského vyučovania a zo strany vychovávateľov za obdobie mimo vyučovania, ktoré sa pravidelne vyhotovujú v trojmesačných intervaloch. Zároveň obsahuje aj hodnotenie adaptačného obdobia dieťaťa za obe organizačné zložky. Triedny učiteľ a skupinový vychovávateľ si určia ciele práce s dieťaťom na najbližšie obdobie. Súčasťou IRP sú zdravotné informácie o dieťati vyhotovené zdravotnou sestrou, IRP za sociálny úsek zhotovený sociálnou pracovníčkou a výsledky psychologického dotazníka zameraného na osobnostné vlastnosti.
7. Dvakrát ročne vedie porady k IRP, na ktorých sa zúčastňujú skupinový vychovávateľ, triedny učiteľ, riaditeľ, zástupkyňa školy, vedúca výchovy, zdravotná sestra a sociálna pracovníčka s cieľom výmeny informácií o dieťati medzi jednotlivými úsekmi a nastavení ďalších cieľov práce s dieťaťom.
8. Pravidelne vykonáva pozorovania dieťaťa v škole. Všíma si, či sa zúčastňuje na vyučovacom procese, jeho aktivitu počas vyučovacích hodín a dodržiavanie školského poriadku. Ak je to potrebné, nabáda a motivuje dieťa k väčšej účasti na pracovnej činnosti. Zároveň ho chváli pri dosiahnutých úspechoch a nabáda k ďalším.
9. Vykonáva aj pozorovania vo výchove mimo vyučovania, kde pozoruje, aké sú vzťahy a sociálne interakcie dieťaťa v kolektíve, čo robí vo voľnom čase, ako sa správa k vychovávateľom a reaguje na ich pokyny, ako pristupuje k plneniu svojich povinností, a teda aj k príprave na vyučovanie. Zaujíma sa o dieťa, jeho osobnosť, záujmy, potreby a problémy, čím si vytvára s dieťaťom vzťah potrebný na ďalšiu spoluprácu.
10. Ak sa u dieťaťa prejavuje tendencia vyhýbať sa vyučovaniu aj v zariadení, vedie s ním rozhovory a snaží sa identifikovať dôvod tejto neúčasti. Medzi najčastejšie dôvody neúčasti na hodinách v RC patrí nezáujem o vzdelávanie, nepohoda dieťaťa zameraného na svoje problémy, konflikty a ovplyvnenie inými deťmi. Po identifikovaní príčiny problému sa snaží o jeho odstránenie, motivovanie k vzdelávaniu poukazovaním na jeho prínosy v budúcom živote, motivovaním nadobudnutia praktických zručností alebo aspoň poukazaním na výhody, ktoré môže získať v zariadení. Rozhovorom sa spoločne s dieťaťom snaží o vyriešenie jeho problémov a konfliktov. Ak si to situácia vyžaduje, realizuje aj skupinové rozhovory za účasti celej triedy a učiteľa s cieľom vyriešenia nezhôd, konfliktov a zlepšenia triednej atmosféry.
11. Vymieňa si informácie o dieťati s ostatnými zamestnancami RC s cieľom optimalizovania reedukačného procesu. Získava informácie od triednej učiteľky a majsterky odborného výcviku o vzdelávacom procese u dieťaťa, od vychovávateľov o fungovaní vo výchovnej skupine, od sociálnej pracovníčky získava informácie o plánovaní predĺženia alebo ukončenia pobytu a informácie o rodine, od zdravotnej sestry o zdravotnom stave dieťaťa, užívaní psychofarmák s cieľom zhodnotenia efektívnosti nastavenej liečby (príliš tlmené, ospalé dieťa, bez vplyvu na dieťa a pod.).
12. Vypracúva správy o dieťati po vyžiadaní súdom, sociálnym kurátorom a políciou alebo pri premiestňovaní dieťaťa do iného zariadenia.
13. Komunikuje s rodičmi, zákonnými zástupcami, sociálnou kuratelou dieťaťa a informuje ich o závažných udalostiach počas pobytu dieťaťa v zariadení a o priebehu reedukačného procesu.
14. Zúčastňuje sa na policajných výsluchoch dieťaťa, keď je potrebná prítomnosť psychológa.
15. Ak sa dieťa po dovŕšení plnoletosti rozhodne nevrátiť sa do domáceho prostredia alebo nemá kam ísť, aktívne s ním spolupracuje na výbere náhradného bývania, domov na polceste. Pripravuje dieťa na osamostatnenie a konzultuje s ním každý krok od výberu lokality náhradného bývania cez vypísanie žiadosti až po výberové konanie. Snaží sa dieťaťu vysvetliť fungovanie budúceho zariadenia a jeho povinnosti v takomto zariadení. Poskytuje kariérové poradenstvo, diskutuje s dieťaťom o jeho možnosti uplatnenia na trhu práce a usmerňuje ho v predstavách a očakávaniach.

Výstup činnosti:

- psychologický spis dieťaťa,
- výsledky psychologickej diagnostiky,
- individuálny reedukačný program,

- písomný záznam z porady k individuálnemu reedukačnému programu,
- písomný záznam z rozhovorov s dieťaťom,
- psychologická správa,
- priebežné správy z pobytu dieťaťa,
- záverečná správa z pobytu dieťaťa.

Spolupráca

Pri multidisciplinárnej spolupráci psychológ v RC spolupracuje s riaditeľom RC, zástupkyňou školy, vedúcou výchovy, učiteľmi, vychovávateľmi, sociálnou pracovníčkou a zdravotnou sestrou.

Riaditeľ, zástupkyňa školy, vedúca výchovy – zúčastňujú sa na poradách k IRP. Spolupráca pri riešení mimoriadnych situácií, ktoré vznikajú počas pobytu dieťaťa v RC.

Učitelia – podieľajú sa na tvorbe IRP, zároveň sa zúčastňujú na poradách k IRP. Spolupracujú pri vypracovaní priebežných správ a záverečnej správy z pobytu dieťaťa. Informujú o vzdelávacom procese dieťaťa, jeho známkach, aktivite na hodinách a odbornom výcviku, pripravenosti na vyučovanie, záujme o štúdium, porušovaní školského poriadku a pod.

Vychovávateľa – podieľajú sa na tvorbe IRP, zároveň sa zúčastňujú na poradách k IRP. Spolupracujú pri vypracovaní priebežných správ a záverečnej správy z pobytu dieťaťa. Informujú o fungovaní dieťaťa vo výchove mimo vyučovania, plnení školských povinností, rešpektovaní pokynov a porušovaní pravidiel, o fungovaní v kolektíve a pod.

Sociálna pracovníčka – výmena informácií o dieťati a jeho fungovaní v jednotlivých organizačných zložkách RC, o rodine, informáciách od soc. kurátora. Spolupráca pri vypracovávaní priebežných správ a záverečnej správy z pobytu dieťaťa, pri tvorbe IRP a z porad k IRP.

Zdravotná sestra – tvorba IRP za zdravotný úsek, zúčastňuje sa na poradách k IRP. Informuje o zdravotnom stave dieťaťa, užívaní liekov a zmene liečby, plánovaných vyšetreniach a hospitalizáciách dieťaťa.

Externá spolupráca:

- rodičia, resp. zákonný zástupca dieťaťa – informuje ich o priebehu reedukačného procesu, pomáha im pri riešení problémov vzniknutých počas pobytu dieťaťa v domácom prostredí,
- centrum poradenstva a prevencie – zabezpečuje psychologickú a špeciálnopedagogickú diagnostiku deťom so ŠVVP,
- pedopsychiater – zabezpečuje psychiatrickú diagnostiku s následnou liečbou u detí so závažnejšími psychickými problémami,
- klinický psychológ – zabezpečuje psychoterapiu dieťaťa,
- pediatrička, lekári špecialisti – zabezpečujú lekársku starostlivosť o dieťa pri výskyte zdravotných problémov,
- úrad práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta bydliska dieťaťa – spolupracuje pri umiestňovaní dieťaťa do RC, predlžovaní pobytu, premiestnení dieťaťa do iného zariadenia (napr. CDR, RC pre maloleté matky), poskytuje informácie o sociálnej anamnéze dieťaťa, poskytuje súhlas k uvoľňovaniu dieťaťa do domáceho prostredia počas prázdnin,
- komunitné centrum, terénna sociálna práca, samospráva – pomáhajú pri udržiavaní kontaktu dieťaťa s rodinou, hlavne v prípadoch, keď rodičia dieťaťa pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia,

- Policajný zbor SR – spolupráca pri policajných výsluchoch detí, riešení trestnoprávnej činnosti detí, pri útekoch detí z RC,
- domovy na polceste, krízové centrá – spolupráca pri zabezpečovaní bývania dieťaťa po dovŕšení plnoletosti a ukončení pobytu v RC.

Úskalia postupu

Deti prichádzajúce do RC sú často v odpore, nevedomujú si vlastnú zodpovednosť za svoje správanie a konanie a zo svojho zlyhania obviňujú okolie. Nereagujú a negujú snahu zamestnancov RC pomôcť im. Ignorujú vyučovací proces alebo sa na ňom zúčastňujú len pasívne.

Pod vplyvom dlhodobého záškoláctva sa u detí vyskytuje problém so zvládnutím celého vyučovacieho procesu, unikajú z hodín, majú problém s rešpektovaním pokynov učiteľov a majú nedostatky v základných vedomostiach.

Čomu sa vyhnúť

Vyhnuť sa prvotnému posudzovaniu dieťaťa bez poznania okolností a pohnútok konania, a to najmä ak sa dieťa javí ako neslušné, arogantné a protivné. Aj napriek tomu je potrebné snažiť sa ho pochopiť, odhaliť príčiny jeho konania a vyvinúť úsilie k nadviazaniu spolupráce s ním.

Kompetenčné limity

Ak sa psychológovi nepodarí nadviazať s dieťaťom spoluprácu a vzbudiť u neho dôveru potrebnú na riešenie jeho problémov a konfliktov, poprosí o spoluprácu iného člena multidisciplinárneho tímu, ku ktorému má dieťa bližší vzťah. Psychológ naďalej sleduje správanie dieťaťa, jeho pokroky a konzultuje ďalšie kroky a ciele práce s ostatnými členmi multidisciplinárneho tímu. Ak sa problém dieťaťa javí závažnejší, poprosí o spoluprácu a zhodnotenie situácie pedopsychiatra.

Doplňujúce informácie

Kvalifikačné predpoklady

Odborný zamestnanec: psychológ – splnenie kvalifikačných predpokladov na výkon pracovnej činnosti odborného zamestnanca v kategórii psychológ v zmysle vyhlášky MŠVVaŠ SR č. 1/2020 Z. z., príloha č. 10.

Zoznam použitých metód:

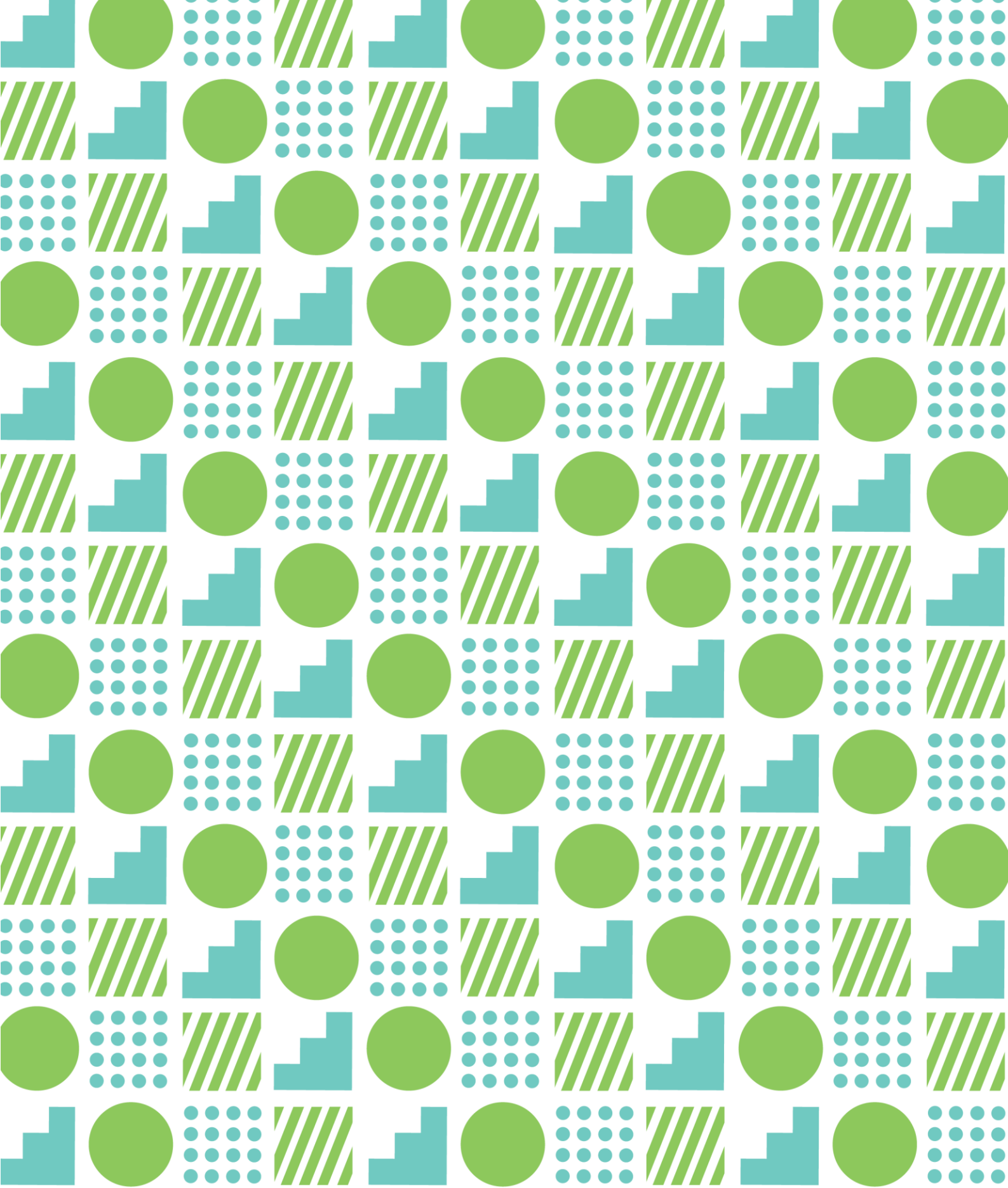
- rozhovor,
- pozorovanie,
- psychologická diagnostika,
- poradenstvo,
- motivácia, povzbudzovanie,
- konzultácie s členmi multidisciplinárneho tímu.

Zoznam organizácií:

- reedukačné centrum

Použité zdroje

- JAŠEKOVÁ, N. – ŠMÍKALOVÁ, D. 2020. Vybrané sociálno-patologické javy v školskom prostredí a ich prevencia. In *Prohuman*. [online]2020, [citované 2021-05-14]. ISSN 1338-1415. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/pedagogika/vybrane-socialno-patologicke-javy-v-skolskom-prostredi-a-ich-prevencia>
- KANDRÁČOVÁ, Z. – ŽOLNOVÁ, J. 2013. Príčiny umiestnenia mladistvých do reedukačného centra. In *Študent na ceste k praxi II: Zborník príspevkov zo Študentskej vedeckej konferencie v odbore špeciálna pedagogika a liečebná pedagogika*. [online]. 2013, [citované 2021-05-14]. ISBN 978-80-555-0840-5. Dostupné na: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/dubayova2/subor/Kandracova_Zolnova.pdf
- OLŠAVSKÁ, M. 2014. *Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov 1. časť*. [online]. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2014. [citované 2021-05-14]. ISBN 978-80-8052-684-9. Dostupné na: https://archiv.mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/olsavska_uz_1_1.pdf
- PÉTIOVÁ, M. 2009. Záškoláctvo ako súčasť sociálno-patologických javov u mládeže vo veku od 15 do 26 rokov. In *Prevencia*, 2009, roč. VIII, č. 2, s. 35 – 39. ISSN 1336-3689.
- PÉTIOVÁ, M. 2014. Záškoláctvo z pohľadu riaditeľov základných a stredných škôl. In *Prevencia*, 2014, roč. XIII, č. 3, s. 11 – 22. ISSN 1336-3689.
- Vyhláska č. 323/ 2008 Z. z. o špeciálnych výchovných zariadeniach.

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce